

Marx ve enternasyonalizm

Yıldırım Koç

Vatan Partisi Genel Başkan Yardımcısı

Giriş

Toplumların gelişiminde kişiler önce kendilerini ait oldukları klan, aşiret, kabileyle özdeşleştirdi. Ardından ortak bir kültürün parçası olanlar bir etnise (halk) oluştu. Bir etnise ortak özelliklerini geliştirdiğinde ve bir edebiyat yarattığında milliyete dönüştü. Bir milliyet de bir devlet kurduğunda “millet” (ulus) oldu.

Millicilik, bir milletin ortak çıkarlarını savunmak demektir.

Enternasyonalizm ise milletlerin ve ulus-devletlerin olduğu bir dünyada, bir ulusun ve ulus-devletin sınırlarını aşan bir birlikteliğin ortak çıkarlarını savunmak anlamına gelir. Enternasyonalizm, farklı ulusların veya farklı ulusların çeşitli kesimlerinin işbirliği ve dayanışmasının ötesinde bir yakınlaşma, kader birliğidir. Enternasyonalizm, çeşitli ülkelerin işçilerinin diğer ülkelerin işçileriyle uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasından farklıdır. Adında “enternasyonal” sözcüğü geçen örgütler, çeşitli ülkelerin örgütlerinin üst kuruluşudur; ancak bunlar genellikle işbirliği ve dayanışma örgütleridir; bu örgütlere “enternasyonalizm” hâkim değildir.

Milletlerin ve ulus-devletlerin var olduğu koşullarda, milletler-üstü bir çıkar birliğini savunan çeşitli kesimler vardır.

Günümüzde sermaye ulusötesi bir nitelik kazanmıştır. Ulusötesi sermaye, sömürsünü ve hâkimiyetini sürdürebilmek için ulus-devletlerden yararlanır. Ulusötesi sermayenin ortak bazı çıkarları da söz konusudur. Ancak çağımızda “enternasyonalist” kavramı ağırlıklı olarak sosyalist gelenek tarafından kullanılmaktadır. “Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganı, Birinci, İkinci ve Üçüncü Enternasyonal isimlerini taşıyan örgütler, sosyalist geleneğin ürünleridir.

Sosyalist gelenek içinde iki tür enternasyonalizmden söz edilebilir. Birinci tür enternasyonalizm, kapitalizmin yerine sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratma mücadelesinde yer alan kişi ve örgütlerin bir ülkenin ve bir ulusun sınırlarını aşan anlayışıdır. İkinci tür enternasyonalizm ise, kapitalizmde sömürülen sınıf olan işçi sınıflarının günlük sorunlarına çözüm arama çabası içinde kaçınılmaz ve zorunlu olarak diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla girdiği işbirliği ve dayanışmayı aşarak, çıkar ve kader ortaklığına yönelmesidir.

Bu iki tür enternasyonalizm genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Örneğin, “bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganı sosyalistlerin mi ulusötesi düzeyde birliğidir, yoksa işçi sınıflarının mı? İşçi sınıflarının büyük çoğunluğunun sosyalizmi benimsemediği koşullarda, bu iki yanıt birbirinden farklıdır.

Karl Marx, kendi ifadesiyle, “eleştirel materyalist sosyalist” olarak, tüm dünyada sınıfsız ve sömürsüz bir düzen kurmaya çalışıyordu. Dünyaya bakışında ulus-üstü bir anlayış hâkimdi.

Marx, 8 Eylül 1872 günü Amsterdam’da yaptığı konuşmada, Birinci Enternasyonal’in 2-7 Eylül 1872 günleri Lahey’de toplanan kongresini değerlendirdikten sonra şunları söylüyordu: “Hayır, Enternasyonal’den ayrılmayacağım ve yaşamımın geride kalan tümü, geçmişteki çabalarım gibi, tüm dünyanın her tarafında proletaryanın hâkimiyetini bir gün getirecek olan (bundan emin olun!) toplumsal düşüncelerin zaferine adanmış olacaktır.”¹

Marx, ülkeler ve uluslar çeşitli nedenlerle karşı karşıya geldiğinde ve bir tercih yapmak zorunda kaldığında, herhangi bir ülkenin veya ulusun çıkarlarını değil, insanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya erişme mücadelesinin çıkarlarını ön planda tutuyordu. Bu nedenle bir enternasyonalistti. Marx’ın mücadelesi dönem dönem bir ülkeye odaklanmış olsa da, bu yaklaşıma yön veren anlayış, işçi sınıflarının ve nihâî olarak insanlığın tümünün ortak çıkarlarıydı. Bu açıdan bakıldığında, Marx tüm yaşamı boyunca bir enternasyonalist olarak düşünüldü ve yaşadı.

Ancak, kapitalist dönemde varlığını sürdüren emekçi sınıf ve tabakalar içinde yalnızca işçi sınıfı, günlük çıkarlarını koruyup geliştirmeye çalışırken, dönem dönem diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla işbirliği ve dayanışmaya zorlandı, onlarla çıkar ortaklığı yaşadı; dönem dönem de onlarla çıkar çatışmasına girdi. Bu nedenle, kapitalizmde işçi sınıflarının enternasyonalizm eğiliminden söz edilebilir; ancak

bu eğilimin hâkim olduğu dönemler tarihte çok azdı. Bu nedenle de, “tüm ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganının 1847 yılında ilk kez bir örgütün temel anlayışı haline gelmesinin üzerinden 171 yıl geçmiş olmasına karşın, bırakın tüm ülkelerin işçilerini, birkaç ülkenin işçileri bile kendiliklerinden bir türlü birleşmedi.

Bu yazı, büyük devrimci ve enternasyonalist Marx’ın, 1849 yılından beri beklediği devrimci dalganın yaklaştığını umduğu koşullarda, yüksek entelektüel düzeyi sayesinde büyük ölçüde ona teslim edilen Uluslararası İşçiler Derneği’ni devrimci bir uluslararası partiye dönüştürme çabasının ve 19. yüzyılın ortalarında enternasyonalist eğilimleri öne çıkan işçi sınıflarının daha sonraki yıllarda milliyetçiliğe tam destek vermeleri nedeniyle yaşadığı hayal kırıklığının kısa bir öyküsüdür.

İşçi sınıfı milliyetçi mi, enternasyonalist mi?

E. P. Thompson, 1831 ve 1832 yıllarının İngilteresi’ni şöyle anlatmaktadır: “1831 sonbaharında ve ‘Mayıs günleri’nde İngiltere’de bir devrime ramak kalmıştı ve eğer devrim bir kez başlasaydı, hızlı radikalleşmesiyle, kolaylıkla 1848 devrimlerinin ve Paris Komünü’nün önceden hayata geçirilmesi olabilirdi.”²

1820 yılında doğan Friedrich Engels, 1845 yılında, 22 Eylül 1792 günü Fransız Cumhuriyeti’nin kurulmasını kutlamak amacıyla yapılan şenlik hakkında yazdıklarında işçi sınıfının ulus-devleti aşan enternasyonalist bir anlayışı olduğuna ilişkin görüşlerini şöyle ifade ediyordu:

“Son olarak, bugün uluslar arasında kardeşleşme, her zamankinden daha fazla, tümüyle toplumsal bir öneme sahiptir. Bir Avrupa Cumhuriyeti, siyasi örgütler sayesinde sonsuza kadar sürecek barış konusundaki fantezi, evrensel serbest ticaret sayesinde ulusları birleştirme ifadeleri kadar komiktir ve bu tür hayali duygusallıklar tümüyle etkisiz kalmışken, tüm ulusların proleterleri, fazla bir

1 Marx, Karl, “On the Hague Congress,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.23, s.256.

2 Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz Ltd., London, 1965, s.817.

tören olmaksızın çoktan komünist demokrasi- nin sancağı altında birbirleriyle kardeş olmaya gerçekten başlamaktadırlar. Ve bunu gerçekten yapabilecek olanlar yalnızca proleterlerdir; çünkü her ülkenin burjuvazisinin kendi özel çıkarları vardır, ve bu çıkarlar onun için en önemli şey olduğundan, hiçbir zaman ulusalcılığı aşamaz; ve birkaç teorisyen de tüm güzel 'ilkeleriyle' bir şey elde edemezler, çünkü bu çelişkili çıkarların, diğer herşeyde olduğu gibi, devam etmesine izin verirler ve konuşmaktan öteye gidemezler. Ancak tüm ülkelerdeki proleterlerin bir ve aynı çıkarı, bir ve aynı düşmanı, bir ve aynı mücadelesi vardır. Büyük proleter kitleleri, doğaları gereği, ulusal önyargılardan uzaktır ve tüm eğilimleri ve hareketleri temelde insancıldır, ulusalcılığa karşıdır. Milliyetçiliği yalnızca proleterler yok edebilir, farklı uluslar arasında kardeşleşmeyi yalnızca uyanmakta olan proletarya yaratabilir."³

İşçi sınıflarının enternasyonalist eğilimi konusunda Engels'in saptamaları o yıllar için hayalci değildir, çünkü 19. yüzyılın ortalarında gerçekten Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde işçiler arasında milliyetçi duygular genellikle gelişmemişti. Milliyetçilik, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde ulus-devletlerin kurulma sürecinde, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde de sömürgeciliğin yeniden canlanması ve emperyalizm dönemlerinde gelişti.

Marx'in enternasyonalist örgütlenmeleri

Marx ve Engels, 1840'ların ortalarına doğru sosyalizmi benimsedikten sonra, dünya ölçeğinde devrimci güçleri örgütleyebilmek amacıyla "komünist haberleşme komiteleri" oluşturdular. İlki 1846 yılında Brüksel'de kurulan bu komiteler, Alman, Fransız ve İngiliz sosyalistleri arasında kalıcı bağlar oluşturmayı amaçlıyordu. Bu ilişkiler içine giren kişilerin birçoğu daha sonraki yıllarda çeşitli ülkelerde-

ki sosyalist örgütlenmelerde önemli görevler üstlendi.⁴

Marx ve Engels, 1847 yılının başlarında Adiller Birliği isimli örgütün Londra'daki önderlerinin teklifi üzerine bu örgüte katıldı.

Adiller Birliği, 1834 yılında kurulan diğer bir uluslararası devrimci örgüt olan Kanundışı- lar Birliği'nin (Sürgün Edilenler Birliği) devamıydı. Adiller Birliği 1836 yılında Paris'te Alman göçmenler tarafından kurulmuş ve Büyük Fransız Devrimi sürecinde komünizan görüşler savunan Gracchus Babeuf'un anlayışına yakın enternasyonalist gizli bir örgütlenmeydi. Örgütlenmenin ana sloganı, "Bütün İnsanlar Kardeşler" idi.⁵

Londra'da 1847 Haziran'ında toplanan kongresinde, Adiller Birliği ile Marx ve Engels'in önderlik ettiği Komünist Haberleşme Komiteleri birleşti. Engels'in de katıldığı bu kongrede Adiller Birliği'nin adı Komünistler Birliği'ne dönüştürüldü. Bu örgütün üyeleri arasında Almanlar, Fransızlar, İngilizler, İsviçreliler, Belçikalılar, İskandinav ülkelerinden kişiler, Hollandalılar, Macarlar, Çekler, Ruslar ve diğer Slavlar vardı.⁶ Bu enternasyonalist örgütün temel sloganı da, "Bütün Ülkelere- nin İşçileri, Birleşin!" oldu. Örgütün amacı, tüzüğünün birinci maddesine göre şöyleydi: "Birlik, mülkiyetin toplumsallaştırılması kuramının yaygınlaştırılması ve bunun mümkün olan en hızlı biçimde pratikte uygulanmasıyla insanlığın kurtuluşunu amaçlamaktadır."⁷

Komünistler Birliği'nin 29 Kasım-8 Aralık 1847 günlerinde yapılan ikinci kongresinde, Marx ve Engels'in önerileri üzerine, örgütün amacı şu şekilde değiştirildi: "Birliğin amacı burjuvazinin devrilmesi, proletaryanın iktidarı, sınıfların çatışmasına dayanan eski burjuva toplumunun ortadan kaldırılması ve sınıfsız ve özel mülkiyetin olmadığı yeni bir toplumun kurulmasıdır."⁸

3 Engels, F., "The Festival of Nations in London," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.6.

4 Ponomarev, B.N. ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Vol.1, The Origins of the Proletariat and its Evolution as a Revolutionary Class*, Progress Pub., Moscow, 1980, s.385.

5 Cole, G.D.H., *Socialist Thought, the Forerunners, 1789-1850*, Macmillan, London, 1959, s.228-229.

6 Kuczynski, Jürgen, *The Rise of the Working Class*, World University Library, 1967, s.132-133.

7 "Rules of the Communist League," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.585. Bu konuda editörlerin ayrıntılı açıklayıcı notu için bkz. S.707.

8 "Rules of the Communist League," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.633. Editörün notu için bkz. S.713.

Komünist Manifesto ve enternasyonalizm

Marx ve Engels'in önerileri üzerine 1847 yılında Komünistler Birliği'nin sloganı haline getirilen "bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" çağrısı, Komünist Manifesto'nun sonunda da yer aldı ve sosyalistlerin enternasyonalizminin ve işçi sınıfından bekledikleri ve umdukları enternasyonalizmin ifadesi oldu. Manifesto şöyle bitiyordu:

"Komünistler görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmezler. Açıkça ilan ederler ki amaçlarına ancak tüm mevcut toplumsal koşulların şiddet kullanılarak devrilmesiyle ulaşabilirler. Hâkim sınıflar bir Komünist devrim karşısında titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır. Bütün Ülkelerin Proleterleri, Birleşin!" ("Proletarier aller Länder, vereinigt euch!")")

Komünist Manifesto'nun sonunda tüm ülkelerin işçileri birleşmeye çağrılırken, birleşecek işçilerin programı da açıklanıyordu. Bu program, kapitalizmin yıkılması, komünizmin kurulmasıydı.

1864 yılında Birinci Enternasyonal'de de tüm ülkelerin işçileri birleşmeye çağrılıyordu, ancak başlangıçta önerilen, işçilerin uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasıyla sınırlıydı. Birinci Enternasyonal ancak 1868 yılından itibaren üretim araçları üzerinde kamu mülkiyetini adım adım savunabilmeye başladı.

Bütün ülkelerin işçilerinin enternasyonalist mücadelesi önce ulusal düzeyde sürdürülecekti:

"Proletaryanın burjuvaziyle mücadelesi, özünde olmasa da biçim olarak, önce ulusal bir mücadeledir. Her ülkenin proletaryası, tabii ki, önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmalıdır. (...)

"Komünistler diğer işçi sınıfı partilerinden yalnızca şu noktada ayrılırlar: (1) Farklı ülke-

lerin proleterlerinin ulusal mücadelelerinde, tüm proletaryanın, tüm uluslardan bağımsız olarak ortak çıkarına işaret ederler ve bunu öne çıkarırlar."⁹

Marx, 1875 yılında yazdığı Gotha Programının Eleştirisi çalışmasında da aynı anlayışı sürdürüyordu:

"Şurası son derece açık ki, işçi sınıfı, herhangi bir biçimde mücadele edebilmesi için, kendi ülkesinde kendisini bir sınıf olarak örgütlemelidir ve ülke içi, onun mücadelesinin öncelikli alanı olmalıdır. Bu çerçevede onun sınıf mücadelesi, içerik anlamında olmasa da Komünist Manifesto'nun dediği gibi, 'biçim olarak' ulusaldır."¹⁰

Uluslararası gerici ittifak karşısında enternasyonalizm

Sosyalistlerin ve işçi sınıflarının enternasyonalizmini gerekli kılan diğer bir etmen de, mevcut düzeni savunanların uluslararası düzeyde güçlerini birleştirmeleriydi.

Büyük Fransız Devrimi'nin yenilgisinin ardından 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi sonrasında Rusya, Prusya ve Avusturya arasında Kutsal İttifak oluşturuldu. Ardından, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Vatikan dışındaki tüm Avrupa ülkeleri Kutsal İttifak'a katıldı. Avrupa ülkelerinden herhangi birinde ilerici bir hareketin gelişmesi durumunda, başta Rusya olmak üzere Kutsal İttifak'a dâhil ülkeler bu girişimi engelleyecekti. Daha sonraki yıllarda da benzer antlaşmalar yapıldı.¹¹ 1872 yılı Eylül ayında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya İmparatorları Berlin'de toplandılar ve devrimci hareketlere karşı geleneksel Kutsal İttifaklarını yeniden oluşturmayı görüştüler.

Macarlar 1849 yılında Avusturya'ya karşı ayaklandılar ve bağımsızlık ilan ettiler. Rus orduları, bu nitelikteki antlaşmalara dayanarak, 1849 Ağustos'unda Macarlara saldırdı ve

9 Marx-Engels, "Manifesto of the Communist Party," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.495, 497.

10 Marx, K., "Critique of the Gotha Programme," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.24, s.89-90.

11 Bkz. Thomson, David, *Europe Since Napoleon*, Penguin Books, Great Britain, 1970, s.240-241.

bu girişimi engelledi. Macarların önderi Kosuth da Osmanlı'ya sığındı.¹²

19. yüzyılın büyük bölümünde Avrupa'da gericiliğin merkezi, her türlü ilerici girişimi ezmeye hazır durumdaki Rusya idi. Diğer bir deyişle, Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde cumhuriyetçi ve devrimci bir girişim, karşısında, yalnızca kendi ülkesinin hâkim sınıflarını değil, aynı zamanda dönemin gericiliğinin merkezi gücü olan Rus ordularını bulacaktı. Avrupa'da hâkim olan gerici ittifaka karşı direnebilme ve bu ittifakı geriletebilme, ancak ülke sınırlarını aşan bir bakış açısıyla sürdürülen mücadeleyle, enternasyonalist bir ruhla mümkündü. Gerici güçlerin kader birliği, gericiliğe karşı direnenlerin de kader birliğini gerektiriyordu.

Marx'ın devrim stratejisinde amaç, dünya devrimiydi. Bu devrim stratejisinin yaklaşık 1852'ye kadarki döneminde gündemde yalnızca gelişmiş ülkeler yer alıyordu. İşçi sınıfının gelişmediği sömürgeler tümüyle edilgen konumdaydı. Sömürgelerin etken bir unsur olarak Marx'ın devrim stratejisine girmesi, 1857-58 krizinden sonradır. Marx, bu dönemde, İngiltere'nin sömürgesi durumundaki İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesinin İngiltere'de proletaryanın iktidarının yolunu açacağını savunuyordu. Ancak bu dönemde bile Marx'ın enternasyonalizminde sömürge ve yarı-sömürge halkların temsilcilerinin bir yeri yoktu.¹³

Marx, insanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda ilerleyişinde herhangi bir ülkenin veya ulusun çıkarlarını değil, tüm ülkelerin işçi sınıflarının ve böylece tüm insanlığın çıkarlarını savunan tam bir enternasyonalistti.

19. yüzyılın ortalarında İşçi sınıfının enternasyonalizmi

1848 devrimleri, kıta Avrupası'ndaki ülkelerin çoğunu etkiledi. Hobsbawm'a göre,

“1848, potansiyel olarak ilk küresel devrimdi.” Rusya'nın batısındaki ülkelerin hemen hemen hepsinde eski yönetimler aşağı yukarı aynı dönemde devrildi. 1848, “halkların baharıydı”. Devrim, bir ülkeyle sınırlı değil; Avrupa ölçeğindedi.¹⁴

19. yüzyılın ortalarında Avrupa ülkelerinde insanların bir ülkeden diğerine geçici veya sürekli olarak gitmesi son derece yaygın bir uygulamaydı. Örneğin, 1848-49 devrimlerinin ardından bu nitelikte yaygın göçler yaşandı. Ayrıca, bir ülkede grev olduğunda işverenlerin diğer ülkelerden grevkıracı getirme uygulaması da vardı. Örneğin, İngiltere'de 1859 yılında Londra'daki büyük inşaat işçileri grevinde kıta Avrupası'ndan grevkıracı ithal edildi. İşverenler, kendi ülkelerinde ücretler yükseldiğinde de başka ülkelerden düşük ücretle çalışacak işçi getirme yoluna başvuruyordu.

Sosyalistler sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışma çabası içindeyken, işçiler de ücretlerini ve çalışma koşullarını korumak ve iyileştirmek çabası içinde uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmaya zorlanıyordu.

Ülkelerin büyük çoğunluğunda işçilerin sendikalaşma ve oy hakkının bile bulunmadığı koşullarda daha iyi bir yaşam ve temel hak ve özgürlükler için verilen bir mücadelede çeşitli ülkelerin işçilerinin ortak çıkarları söz konusuydu.

İşçi sınıflarını uluslararası düzeyde işbirliğine zorlayan diğer bir etmen, savaşlardı. Savaşların yükünü halk çekiyordu. Halk sınıf ve tabakaları içinde savaşlardan en çok zarar gören de işçilerdi. Yaşamlarını işgücü satışıyla sağlayan işçilerin askere gitmesi ve özellikle savaşlarda ölmesi, işçi ailesinin felaketi anlamına geliyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan savaşlarda asker ölümleri geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak kadar arttı. 1854-1856 yıllarında yaşanan Kırım Savaşı'nda 300 bin Rus, 100 bin Fransız ve 60 bin

12 Thomson, D., a.g.k., 1970, s.224.

13 Bu konuda daha ayrıntılı bir yazı için bkz. Yıldırım Koç, “Marx'ın Devrim Stratejisi ve Sömürgeler,” *Bilim ve Ütopya* Dergisi, Mayıs 2018.

14 Hobsbawm, E.J., *The Age of Capital, 1848-1875*, New York, 1975, s.10.

İngiliz askeri öldü. 1861-1865 yıllarındaki Amerikan İç Savaşı'nda 700 bine yakın asker hayatını kaybetti. 1858-1859 yıllarında Fransa ve İtalya ile Avusturya arasında, 1864 yılında Prusya ve Avusturya ile Danimarka arasında, 1866 yılında Prusya ve İtalya ile Avusturya arasında, 1870-1871 yıllarında Prusya ve diğer Alman prenslikleriyle Fransa arasında savaşlar yaşandı. 1863 yılında Polonya'da yenilen bir ayaklanma oldu. Hindistan'da 1857 yılındaki Sepoy ayaklanmasında da binlerce insan yaşamını yitirdi.

19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında işçi sınıfları savaşların bedelini ödüyor; ancak savaşlar sonrasında kazanan tarafça elde edilen yararlardan pay alamıyordu. Bu koşullarda işçi sınıfları barıştan yanaydı. İşçiler arasında uluslararası düzeyde işbirliğini zorlayan diğer bir etmen de barış talebiydi.

Bu dönemde, özellikle milletleşme sürecinde önemli bir araç olan eğitimin yaygınlaştırılması da işçilerin dünyadaki gelişmeler konusundaki duyarlılığını artırdı.

19. yüzyılın ikinci yarısında demiryolu ve buharlı gemilerin artması ve telgrafın yaygınlaşması, işçiler açısından ülkeleri dışındaki gelişmeleri izleme olanağını da artırdı. Dünyada demiryolu uzunluğu 1846 yılında yalnızca 17,4 bin km. iken 1876 yılında 309,6 bin km. oldu. Aynı dönemde buharlı gemilerin toplam tonajı 140 bin tondan 3293 bin tona yükseldi.

Seyahatin ve haberleşmenin gelişmesi ve kolaylaşması, hem çeşitli ülkelerdeki işçiler arasındaki ilişkileri geliştirerek işçilerin uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasının artmasına katkıda bulundu, hem de kapitalizmin yarattığı sorunlardan kaçışta kolaylaşan göçle bir çıkış kapısını araladı.

Birinci Enternasyonal'in kuruluşu ve Marx

O zamanki adıyla "Uluslararası İşçiler Derneği," daha sonra yaygın biçimde bilinen adıyla Birinci Enternasyonal, kapitalizmin sonuçlarına karşı mücadele eden ve bu süreçte işçiler arasında uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmanın ihtiyacını duyan işçilerle,

sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için mücadele eden enternasyonalistlerin birlikteliği idi.

Marx, 1848 devrimlerinin hızla yenilgiyle sonuçlanmasının ardından İngiltere'ye gitti. İngiltere'de kütüphaneye kapanarak bir taraftan kapitalizmin işleyişini kavramaya yönelik kapsamlı bir çalışmaya girişti, diğer taraftan 1852 yılında Komünistler Birliği'nin tasfiyesine kadar siyasî faaliyeti sürdürdü. Komünistler Birliği'nin 1852 yılında sona ermesinden 1864 yılında Birinci Enternasyonal'in kurulmasına kadar herhangi bir örgütlü siyasî mücadele içinde değildi.

1860'lı yılların başlarında gelişmiş kapitalist ülkelerin çok azında işçilerin oy hakkı vardı; sendikalar ve siyasî partiler de çok azdı.

1857-1858 yıllarındaki ekonomik krizin ardından İngiltere'de inşaat işçileri greve gitti. İşverenler de Fransa, Prusya ve Belçika'dan grevkıracı işçiler getirdiler. Bu girişime tepki olarak 1860 yılında Londra Sendikalar Konseyi oluşturuldu ve bu örgütün önderleri grevkıracılığın karşı diğer ülkelerdeki işçi örgütleriyle işbirliğine yöneldi.

1862 yılında Londra'da bir uluslararası fuar düzenlendi. Fransız İmparatoru, işçilerin desteğini almak amacıyla, 200 kadar Fransız işçisini bu fuara gönderdi. Fuara Prusya'dan da gelenler oldu. Fuar süresince İngiliz sendikacılarıyla diğer ülkelerin işçi önderleri arasında görüşmeler yapıldı.

1863 yılında İngiliz sendikacıları Fransız işçilerine bir mektup göndererek işbirliği önerdi. Fransızların yaklaşık bir yıl sonra yanıt vermesinin ardından 28 Eylül 1864 günü Londra'da bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda, merkez komitesi Londra'da bulunacak ve Avrupa başkentlerinde şubeleri oluşturulacak bir uluslararası derneğin kurulması kararlaştırıldı.

Uluslararası İşçiler Derneği'nin kurucuları arasında Fransız, Belçikalı ve İsviçreli Proudhoncular, Alman Lassallecılar, İngiliz sendikacılar vardı. Kurucuların çizgileri çok farklıydı. Örneğin, İngiliz sendikacılarının sosyalizm diye bir hedefleri yoktu ve devrime karşıydı.

lar. Proudhoncular ise hem devrime, hem de her türlü siyasî faaliyete karşı çıkıyorlardı. Birinci Enternasyonal'in ağırlıklı faaliyet alanı İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, İsviçre ve ABD idi. İrlanda dışındaki sömürgeler Birinci Enternasyonal'de gündeme gelmedi. İrlanda ise, Marx'ın 1860'lı yılların sonlarına doğru İngiltere'de işçi sınıfının iktidarına giden yolun İngiltere'nin sömürgesi konumundaki İrlanda'nın bağımsızlığından geçtiğine ilişkin görüşleri sonrasında ele alındı.¹⁵

Marx'ın Birinci Enternasyonal'in programını belirlemesi

Marx bu kuruluş toplantısına konuk olarak katıldı ve konuşma yapmadı. Diğer bir deyişle, genellikle zannedildiğinin aksine, Birinci Enternasyonal'i Marx kurmadı. Ancak daha sonraki süreçte Marx'ın yönlendiriciliği ve büyük katkıları olmasaydı, Uluslararası İşçiler Derneği de, benzeri birçok örgüt gibi, yalnızca o dönem tarihçilerinin anımsadığı bir örgüt olarak unutulur giderdi.

Kurucular, örgütün temel ilkelerini belirleyecek bir metni ve tüzüğünü hazırlama görevini, içinde Marx'ın da bulunduğu bir komiteye verdi. Komitenin diğer üyeleri de bu görevi Marx'ın yerine getirmesini istedi. Böylece Marx, yazdığı ve Birinci Enternasyonal'in yetkili kurullarınca onaylanan iki belgeyle ("Açış Konuşması" ve "Geçici Tüzük"), başından itibaren Birinci Enternasyonal'in ideolojik ve siyasî çizgisinin belirlenmesinde etkili oldu.

Marx'ın, Birinci Enternasyonal için 1864 Ekim'inde hazırladığı Açış Konuşması ve Geçici Tüzük, Birinci Enternasyonal'in yönetim veya yürütme organı olan Genel Konsey'in 1 Kasım 1864 günlü toplantısında kabul edildi.

Marx, Açış Konuşması'nda "siyasî iktidarı ele geçirmek, bu nedenle, işçi sınıflarının büyük görevi olmuştur," diyordu.

Açış Konuşması, çok farklı siyasî görüşlerdeki kişi ve kuruluşların onaylayabileceği bir üslupla yazılmıştı. Ancak kullanılan "işçi sınıfının kurtuluş mücadelesi" ifadesi, Marx'ın Birinci Enternasyonal'den beklentilerini uygun bir dille yansıtıyordu. Değişik ülkelerin işçileri, işçi sınıflarının kurtuluş mücadelesinde, diğer bir deyişle, sosyalizm mücadelesinde birlikte davranmalıydı.

Bu dönemde dünya gericiğinin merkezi Rusya idi. Marx, Açış Konuşması'nda 1863 yılında Rusya'ya karşı ayaklanan Polonya halkının, barbar bir güç olan Rusya tarafından ezilmesine karşı da Birinci Enternasyonal'in dikkatini çekiyordu. 1863 ayaklanmasının Rusya ve Prusya tarafından birlikte bastırılması da, işçi sınıfının mücadelesinin birlikte yürütülmesinin nedenlerinden biriydi.

Konuşma, "bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!" çağrısıyla sona eriyordu.¹⁶

Geçici Tüzük'ün girişi, "işçi sınıflarının kurtuluşu işçi sınıflarının kendileri tarafından gerçekleştirilmelidir," sözleriyle başlıyordu.

Geçici Tüzük'ün birinci maddesi, Marx'ın, işçilerin uluslararası işbirliği ve dayanışma çabası ile sosyalistlerin sınıfsız ve sömürsüz bir dünya amacını ("kurtuluş") ustaca şöyle birleştirdiyordu: "Bu dernek, değişik ülkelerde var olan işçi örgütleri arasında merkezî bir iletişim ve işbirliği aracı sağlamak için kurulmuştur ve aynı zamanda, işçi sınıflarının korunmasını, geliştirilmesini ve tam olarak kurtuluşlarını amaçlamaktadır."¹⁷

Marx, 1866 yılı Eylül ayında Birinci Enternasyonal'in Cenevre Kongresi'ne katılacak olan delegeler için Ağustos ayında yazdığı talimatta da şöyle diyordu:

"Grevler ve lokavtlar durumunda kapitalistlerin daima uygulamaya hazır oldukları entrikalara, yerli işçilere karşı bir araç olarak yabancı işçileri kötü bir biçimde kullanmalarına karşı koymak, Örgütümüzün bugüne kadar

15 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, "Marx'ın Devrim Stratejisi ve Sömürgeler," *Bilim ve Ütopya* Dergisi, Mayıs 2018.

16 Marx, K., "Inaugural Address of the Working Mens's International Association," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.20, s.5-13.

17 Marx, K., "Provisional Rules of the Association," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.20, s.14-16.

başarıyla yerine getirdiği işlevlerden biridir. Değişik ülkelerin işçilerinin kurtuluş ordusunda birbirlerini kardeş ve yoldaşlar olarak yalnızca hissetmemelerini, öyle davranmalarını sağlamak, Derneğin büyük amaçlarından biridir.¹⁸

Birinci Enternasyonal, 1866 ekonomik krizden sonra yaygınlaşan grevler sürecinde örgütlediği dayanışma kampanyalarıyla işçiler arasında etkisini artırdı.¹⁹

Birinci Enternasyonal'e hem bireysel üyelik, hem de örgütlerin üyeliği mümkündü. Ancak örgütün en güçlü olduğu dönemde bile bireysel üyelerin toplam sayısı birkaç bini aşmadı. Üye örgütlerin üye sayısı da sınırlıydı. Örgütün İngiltere'deki üyesi örgütlerin toplam üye sayısı 50 bin civarındaydı.²⁰

Marx'ın Birinci Enternasyonal'den beklentileri

Birinci Enternasyonal (Uluslararası İşçiler Derneği), İngiliz ve Fransız sendikacılarının 1857-1858 ekonomik krizden sonra karşılaştıkları bazı sorunlara çözüm arayışları sonucunda ortaya çıktı. Ancak daha ilk kuruluşundan itibaren bu örgütün siyasî ve ideolojik çizgisinin oluşmasında Marx'ın belirleyici bir etkisi oldu. Marx, işçilerin günlük somut sorunlarına uluslararası işbirliği ve dayanışma yoluyla çözüm arama çabasını, enternasyonalizm ve sosyalizm doğrultusunda yönlendirmeye çalıştı. Sömürgeciliğin burjuvaziye sağladığı ek kaynaklar ve hâkim sınıfların uyguladıkları esnek politikalar nedeniyle başarılı olamadı. Kapitalizmin 1866 ekonomik krizi sonrasında yeniden girdiği ekonomik büyüme ve refah dönemi, Birinci Enternasyonal'e kitlesel katılımları engelledi. Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi ücretlerinin artması, temel sendikal ve demokratik hak ve özgürlüklerin kapitalist düzen içinde de elde edilebilmesi, işçilerin çoğunun sorunların çözümü için uluslararası

sı işbirliği ve dayanışmaya yönelmesini de gereksiz kıldı. Ayrıca Marx'ın 1868 yılından itibaren Birinci Enternasyonal belgelerine soktuğu ortak mülkiyetçi talepler ve özellikle de Paris Komünü konusunda yapılan açıklamalar, Birinci Enternasyonal'de iç sorunları artırdı.

Birinci Enternasyonal 1864 yılında, ekonomik gelişmenin sürdüğü bir dönemde kurulduğunda çok farklı görüşlerden kişi ve örgütleri bir araya getirmişti. Marx'ın devrimci bir yükseliş beklemediği bu ekonomik büyüme döneminde çok farklı görüşlerin aynı örgüt içinde tutulabilmesi önemliydi. Ancak 1866 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında çeşitli ülkelerdeki grevler artınca ve işçi örgütleri yaygınlaşınca, Marx yeni bir devrimci dalga beklentisine girdi. Yeni bir dalga ancak uluslararası düzeyde örgütlü devrimci bir partiyle başarıya ulaşabilirdi. 1848 devrimlerinin başarısız kalmasının nedenlerinden biri devrimci partinin yokluğu, diğeri ise çeşitli ülkelerdeki girişimler arasında eşgüdümün olmamasıydı. Birinci Enternasyonal, yükselen grev dalgasını işçi sınıfının kurtuluşuna yönlendirecek uluslararası düzeyde örgütlü devrimci partiye dönüştürülebilirdi. Marx, bu nedenle, Birinci Enternasyonal içindeki görüş farklılıklarını aşgariye indirecek bir süreci 1868 Kongresinde başlattı. Engels'in 1870 yılında Manchester'deki fabrikadaki görevini bırakarak Birinci Enternasyonal'de çalışmaya başlaması da herhalde bu beklentiyle bağlantılıydı. Marx, bu amaçla, 1868 yılından 1872 yılına kadar bir süreç içinde Birinci Enternasyonal'in programını devrimcileştirdi ve temel konularda farklı düşünenleri örgütten çıkarttı. Ancak 1871-1873 dönemi, hem ekonomide 1866 sonrasında başlayan canlanmanın zirvesiydi, hem de Paris Komünü sonrasında yaşanan baskılar çok etkiliydi. Marx, Birinci Enternasyonal'in 1872 Lahey Kongresinde istediği program bütünlüğünü sağladı, ancak Birinci Enternasyonal'in sönme süreci hızlandı.

18 Marx, K., "Instructions for the Delegates of the Provisional General Council. The Different Questions," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.20, s.186.

19 Birinci Enternasyonal'in grevlere yardımıyla ilgili olarak bkz. Knudsen, Knud, "The Strike History of the First International," Fritz van Holthoorn-Marcel Van Der Linden (ed.), *Internationalism in the Labour Movements, 1830-1940*, Vol.1, E.J.Brill, Leiden, 1988, s.304-322.

20 Fernbach, David, "Introduction," Karl Marx, *The First International and After*, Penguin Books, London, 1974, s.19.

Birinci Enternasyonal'in 1868 yılında toplanan Brüksel Kongresi'nde madenler, kömür ocakları, demiryolları, işlenen araziler dâhil toprakların ortak mülkiyete geçirilmesi ilkesi kabul edildi ve üretim araçları üzerinde kamu mülkiyetinin üstünlüğü benimsendi. Örgüt tüzüğü'nün giriş bölümü de bu kongrede kabul edildi.

1869 yılındaki Basel Kongresi'nde Genel Konsey'in yetkileri artırıldı. Genel Konsey'e, Kongre'de onaylanmak koşuluyla, Enternasyonal'in ilkelerine ve kararlarına aykırı davranan kişi ve örgütleri üyelikten çıkarma yetkisi verildi. Bu yetki, Londra'daki Fransız Blanquiciler hakkında uygulandı.

İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesi ve Birinci Enternasyonal

Marx, 1860'lı yılların sonlarında dünya devriminin İngiltere'de başlayacağını umuyordu. İngiltere'de devrimin yolu ise, İngiltere'nin en eski sömürgesi olan İrlanda'nın bağımsızlığından geçiyordu. Dünya devriminin öncü gücü olan Birinci Enternasyonal'in görevi, İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesine destek vermektir. Marx, 9 Nisan 1870 günü Meyer ve Vogt'a yazdığı mektupta şunları belirtiyordu:

"İrlanda sorunu ile yıllarca meşgul olduktan sonra şu sonuca vardım ki, İngiliz hâkim sınıflarına öldürücü darbe (ve bu, dünyanın her tarafındaki işçi hareketleri için de sonuç alıcı olacaktır) İngiltere'de indirilemez; yalnızca İrlanda'da indirilebilir."

Marx, bu saptamadan sonra, İngiltere ile İrlanda arasındaki mücadelede Birinci Enternasyonal'in açıkça İrlanda'dan yana tavır alması gerektiğini belirtiyordu. Şöyle diyordu: "İngiliz işçi sınıfı için İrlanda'nın ulusal kurtuluşunun bir soyut adalet veya insancıl duygu sorunu olmayıp kendi toplumsal kurtuluşlarının birinci koşulu olduğu konusunda İngiliz işçi sınıfında bilinç geliştirmek, Londra'daki Genel Konsey'in özel görevidir."²¹

Paris Komünü ve Birinci Enternasyonal

Marx'ın Paris Komünü'ne ilişkin tavrı da devrim beklentisiyle bağlantılıydı. Komün'ü, eksikliklerine karşın, yenilgi sonrasında bir devrimci deneyim olarak benimsedi ve savundu.

Marx, Paris Komünü'nün varlığını sürdürdüğü 18 Mart-28 Mayıs 1871 döneminde Birinci Enternasyonal adına hiçbir resmî destek açıklaması yapmadı. Paris Komünü'nü değerlendirdiği Fransa'da İç Savaş metni 30 Mayıs 1871 günü okundu ve Birinci Enternasyonal tarafından benimsendi.

Marx, 1866 krizinden itibaren ve 1871 yılı başlarında Birinci Enternasyonal'i, beklediği devrimci dalgaya önderlik edecek uluslararası düzeyde devrimci bir partiye dönüştürmeye çalışıyordu. Devrim, İngiltere ve ABD ve belki de Hollanda dışındaki ülkelerde silahlı ayaklanma biçiminde olacaktı. Paris Komünü, Marx'ın yönelttiği uyarı ve eleştirilere rağmen, işçi sınıfının ayaklanarak iktidarı ele geçirdiği ilk deneyimdi. Marx, bu nedenle, 30 Mayıs'ta bu deneyimi sahiplendi ve bu konuda farklı düşünen iki İngiliz sendikacısının örgütten ayrılmasını sağladı.²² Avrupa'nın hâkim sınıfları ve yönetimleri de, Marx'ın ve Birinci Enternasyonal'in Komün'e verdiği destek için değil, Birinci Enternasyonal'in diğer ülkelerde Komün benzeri girişimlerde bulunabileceği kaygısıyla, Komün'ü gerekçe olarak kullanarak Birinci Enternasyonal'i hedef aldılar.

Engels, 12-17 Eylül 1874 günü F.Adolph Sorge'e yazdığı mektupta Birinci Enternasyonal'in Komün ile ilişkisini şöyle özetliyordu: "Bu başarı, hiç kuşkusuz düşünsel planda Enternasyonal'in çocuğu olan ve ancak Enternasyonal onu yaratmak için parmağını bile oynatmamışken ve (bu açıdan son derece haklı olarak) bu olaydan Enternasyonal'in sorumlu tutulduğu, Komün'dü."²³

Paris Komünü'nden Birinci Enternasyonal sorumlu tutuldu. Fransa'da sıkıyönetim ilan

21 Marx, K., "Letter to Meyer and Vogt," *The First International and After*, Penguin Books, London, 1974, s.167-171.

22 Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.22, s.372-73.

23 Engels to F.Adolph Sorge, Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.45, s.41.

edildi. Birinci Enternasyonal üyeliğinin hapisle cezalandırılmasını öngören bir yasa kabul edildi. Fransa, Avrupa'nın diğer ülkelerine yaptığı bir çağrıyla, Birinci Enternasyonal'in yok edilmesini talep etti. Bismarck da Enternasyonal'e karşı bir Avrupa ittifakı önerdi. Bu sürece Papa da katıldı.²⁴ Korkulan, Marx'ın Birinci Enternasyonal eliyle gerçekleştirmeye çalıştığı devrimdi.

Birinci Enternasyonal'in sona erışı

Genel Konsey'in 17-23 Eylül 1871 günleri yapılan toplantısında da Konsey'in yetkileri daha da artırıldı. Ayrıca, "İşçi Sınıfının Siyasî Eylemi" kararı kabul edildi. 1872 Eylül'ünde yapılan Lahey Kongresi'nde onaylanan bu kararlarla, Marx'ın beklediği devrimci dalgaya önderlik edecek uluslararası devrimci parti biçimlenecekti. Siyasî partiye ilişkin kararda şöyle deniyordu:

"İşçi sınıfı, kendisini mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş tüm eski partilerden ayrı ve onlara karşı bir siyasî parti olarak örgütlenmeden bir sınıf olarak hareket edemez.

"İşçi sınıfının kendisini böylece bir siyasî parti olarak örgütlemesi, toplumsal devrimin zaferini ve onun nihai sonu olan sınıfların ortadan kaldırılmasını sağlayabilmek için mutlaka gereklidir."²⁵

Marx, Birinci Enternasyonal'in kongrelerine ilk kez 1872 yılında katıldı. Bu kongrede 1871 yılındaki Genel Konsey kararları onaylandı. Marx ve Engels'in önerileri üzerine Birinci Enternasyonal'in tüzüğüne, 29 olumlu, 5 karşı ve 8 çekimser oyla, şu madde eklendi:

"İşçi sınıfı, kendisini, mülk sahibi sınıfların ortak gücüne karşı mücadelede, mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş tüm eski partilerden ayrı ve onlara karşı olan bir siyasî parti olarak oluşturmadan bir sınıf olarak hareket edemez. İşçi sınıfının kendisinin böyle bir siyasî parti oluşturması, toplumsal devrimin ve

onun nihai amacı olan sınıfların ortadan kaldırılmasının zaferinin sağlanması için mutlaka gereklidir."²⁶

Ancak, daha önce ele alınan nedenlere bağlı olarak, Bakunincilerin ve Blanquicilerin muhalefetine karşı, Birinci Enternasyonal'in merkezinin New York'a taşınması kararlaştırıldı.

Tabuta son çivi 1876 yılında çakıldı ama Birinci Enternasyonal'in defteri Marx ve Engels tarafından 1872 yılında kapatılmıştı. Birinci Enternasyonal içinde Marx'ın yandaşları, Proudhoncular, Bakuninciler ve Blanquiciler arasında sosyalizm konusundaki farklılıklar da bu süreci hızlandırdı. Ancak Birinci Enternasyonal'in kaderini belirleyen ana etmen, Marx'ın Birinci Enternasyonal'de kontrolü yitirmiş olması değil, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının, sömürgelerden aktarılan kaynaklarla, kapitalizmin mezar kazıcılığından kapitalizmin payandalığına, enternasyonalistlikten milliyetçiliğe ve hatta şovenizme dönüştürülmeleri idi.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının sistemin payandasına dönüştürülmesi

İşçi sınıfları için 19. yüzyılın ikinci yarısı bir taraftan uluslararası işbirliği ve dayanışma ihtiyacının arttığı, diğer taraftan milliyetçiliğin geliştiği bir dönemdi. Milliyetçiliğin gelişmesinin bir boyutu, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde millî devletlerin kurulmasıydı. Milliyetçiliğin ve hatta şovenizmin diğer boyutu ise sömürgelerden elde edilen kaynakların bir bölümünün işçi sınıflarına aktarılması karşılığında, kapitalizmin mezar kazıcılarının kapitalizmin ve emperyalizmin destekçilerine veya payandalarına dönüştürülmesiydi.

İşçi sınıfının nicel ve nitel olarak ilk geliştiği ülkeler, gelişmiş kapitalist ülkelerdi. Bu ülkelerin hâkim sınıfları, kendi ülkelerindeki sınıf mücadelesini önlemek amacıyla, hâkim

24 Fernbach, David, "Introduction," a.g.k., 1974, s.43-44.

25 Marx-Engels, "Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association," Marx-Engels, Collected Works, Vol.22, s.426-427.

26 Marx-Engels, "Resolutions of the General Congress Held at the Hague," Marx-Engels, Collected Works, Vol.27, s.243.

sınıfların geçmişte kullandıkları bir yöneme başvurdu.²⁷

Marx ve Engels'in sosyalizm doğrultusunda gelişme potansiyelini gördükleri İngiltere'de 19. yüzyılın ilk yarısında çok sert sınıf savaşları yaşandı. İngiliz hâkim sınıfları, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sömürgelelerden elde ettikleri kaynakların bir bölümünü işçi sınıfına aktararak, işçilerin sorunlarının önemli bir bölümünün kapitalist düzen içinde giderilmesini sağladı. Böylece, işçi sınıfları, kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkarılarak, sömürgeciliğin ve ardından emperyalizmin ve böylece kapitalizmin payandalarına dönüştürüldü. Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları, hem sömürge halklarının baskı altına alınıp sömürülmesinde, hem de diğer gelişmiş kapitalist ülkelerle sömürgelelerin paylaşılması için sürdürülen mücadelede, enternasyonalizmi değil, kendi devletlerini ve hâkim sınıflarını savunmaya başladı.

Hâkim sınıfların, işçi sınıflarının sorunlarına kapitalist düzen içinde çözüm bulamadığı dönemde ortaya çıkan enternasyonalizm eğilimi, sömürgecilik ve emperyalizmle birlikte ortadan kalktı. Bu nedenle, aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, emperyalizm döneminde "bütün ülkelerin işçilerinin birleşmesi" söz konusu değildir.

Ekonomik büyüme ve grevler

Avrupa ülkelerinin çoğunda 1851-1857 döneminde ekonomik büyüme sağlandı. 1857-1858 ve 1866 krizlerinde işçilerin tepkileri düzen içinde kaldı. Ekonomik büyümenin zirvesi ise 1871-1873 döneminde yaşandı. Diğer bir deyişle, Marx'ın Avrupa işçi sınıflarından umudunu kesmesi ve Birinci Enternasyonal'in sonunu getirmesi, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıflarının kapitalist düzenle iyice

bütünleştiği bu refah yıllarına denk düşmektedir.

İngiltere'de 1848 yılından 1860'lı yılların ortalarına kadar ulusal düzeyde önemli toplumsal hareketler gelişmedi. Ancak 1866 ekonomik krizinden sonra ve özellikle 1870'li yılların başlarında yaygın grevler yaşandı. Bu dönemde gerçekleşen grevlere ilişkin kaynaklarda, yalnızca grev sayıları verilmekte, greve katılan işçi sayısı bulunmamaktadır. Bu verilere göre, 1870 yılında 30 grev ve 1871 yılında 98 grev olmuşken, 1872 yılında 343 grev, 1873 yılında 365 grev, 1874 yılında 286 grev oldu. Grev sayısı 1875 yılında 245'e, 1876 yılında 229'a, 1877 yılında 180'e indi. 1878 yılında 268 ve 1879 yılında da 308 grev oldu.²⁸

Bu grevler, 1848 öncesinin ayaklanmalarından ve militan tepkilerinden tamamiyle farklıydı. Düzenin oyun kurallarına uygun olarak, kapitalizme ve sömürgeciliğe karşı çıkılmadan, kapitalist düzen içinde işçilerin gelirini arttırmaya çalışan eylemlerdi. İngiliz işçi sınıfı, kapitalistlerin toplam gelirinin arttığı koşullarda ekonomik artık içindeki oransal payını bile sorgulamıyor, yalnızca durumunda bir önceki güne göre bir iyileşme olmasını umuyordu.

Sorunlardan kaçış: Uluslararası göç

19. yüzyılda işçilerin bir bölümü, sermayedarlara karşı mücadele etmek yerine, kapitalizmin yarattığı cehennemden kaçışı tercih etti.

1816 ile 1850 yılları arasında beş milyona yakın Avrupalı ülkelerini terk etti. Bunların yaklaşık dörtte üçü Amerika kıtasına göçtü. 1845-1854 dönemindeki ilk büyük göç dalgası, özellikle İrlanda ve Almanya'da açlıktan kaçış nedeniyle ortaya çıktı. 1850 ile 1888 yılları arasında Avrupa'yı terk edenlerin sayısı da 22 milyonu.²⁹

27 Roma'da I. Augustus'un (yöneticiliği M.Ö.27-M.S.14) yoksul vatandaşlar ("Proletarii") ile kölelerin ittifakını önlemek ve Bizans'ta imparator Jüstinyen'in 532 yılındaki Nika ayaklanması sonrasında yoksulları kontrol altına almak için uyguladıkları parasız veya çok ucuz buğday dağıtma uygulaması için bkz. Yıldırım Koç, *Sosyal Demokrasinin Öyküsü*, Vatan Partisi İşçi-Sendika Bürosu Yay., Ankara, 2017, s.58-59.

28 Cronin, J.E., "Strikes and Power in Britain, 1870-1920," Haimson, L.H.-Tilly, C. (ed.), *Strikes, Wars, and Revolutions in an International Perspective, Strike Waves in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Cambridge University Press, New York, 1989, s.82 ve 85.

29 Hobsbawm, E., *The Age of Revolution, 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996, s.172.

1880'li yıllarda her yıl ortalama olarak 700-800 bin Avrupalı başka kıtalara göç etti. 1851 ile 1880 yılları arasında yalnızca İngiliz adalarından göç edenlerin sayısı 5,3 milyondur. Bunların 3,5 milyonu ABD'ye, 1 milyonu Avustralya'ya ve yaklaşık 500 bini de Kanada'ya göç etti. Bazı sendikalar, yoksullukla ve işsizlikle mücadelede pratik bir çözüm olarak gördükleri göçü desteklemek için, üyelerinin yolculuk giderlerine katkıda bulundular.³⁰ Birçok kişi ise, yolculuk giderlerini karşılayan kişilere belirli süre çalışma yükümlülüğü altına girdi.

İngiliz işçi sınıfı ve sendikaları, 19. yüzyılda ülkedeki işsizliği azaltmada da İngiliz sömürgelerinden yararlanmaya çalıştı. İşsizliğin artmasının ücretler üzerindeki olumsuz etkisinin bilincinde olan sendikalar, 19. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında, işsizlerin İngiliz sömürgelerine göç etmesini teşvik ettiler; bu amaçla bir Göç Derneği kuruldu; göç edenlerin bir bölümüne arazi sağlandı; gidenlerin yol masraflarına katkıda bulunuldu.³¹

Ücretler krize rağmen artıyor

Kapitalizmin 1857 ve 1866 yıllarındaki ekonomik krizlerine ve ardından 1873-1896 döneminde kapitalizmin birinci küresel krize rağmen, sömürgelerden aktarılan kaynaklar sayesinde, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının gerçek ücretlerinde ciddi bir düşme olmadı. Tam tersine, bu ülkelerde demokratik hak ve özgürlükler ve sendikal haklar gelişti. İşçi sınıflarının hayat standardının ve haklarının ekonomik krizlere rağmen korunabilmesi, sömürgeler sayesinde oldu. İşçi sınıfları da, gayet doğal olarak, kendi ülkelerinin sermayedar sınıfıyla mücadele etmek yerine, çok daha az riskli olan ikinci seçeneği, kendi devletleri ve hâkim sınıflarıyla birlikte sömürgeleri ezmeyi ve sömürmeyi tercih etti.

Böylece 19. yüzyılın ortalarında ve bir ölçüde 1860'lı yılların başlarında hayatın zorla-

masıyla enternasyonalist eğilimler taşıyan işçi sınıfları, milliyetçileşti ve şovenleşti. Marx'ın Birinci Enternasyonal'i devrimci dünya partisi yapma girişiminin nesnel koşulları ortadan kalktı ve bu örgüt, ağırlıklı olarak bu nedenle, 1872 yılında Marx'ın ve Engels'in kafasında, 1876 yılında da hukuken sona erdi.

Bu dönemde önde gelen gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının durumuna kısaca bakmak, bu doğal süreci açıklayacaktır.

Bu dönemde işçi ücretlerinde önemli düşüşler olmadı; ücret düzeyi (kısa süreli azalmalara karşın) düzenli olarak yükseldi.

Kapitalizmin birinci küresel krizi 1873-1896 tarihlerinde yaşandı. Ancak bu dönemde emperyalist sömürüye ve fiyatlarda yaşanan düşmeye bağlı olarak, işçilerin gerçek ücretlerinde önemli artışlar oldu.

Toptan eşya fiyatları 1873-1896 döneminde İngiltere'de yüzde 32, Almanya'da yüzde 40 ve Fransa'da yüzde 43 oranında düştü.³² İngiltere'de tam zamanlı bir işçinin gerçek ücreti 1850 yılında 100 olarak kabul edilirse, bu rakam 1873 yılında 128'e ve 1896 yılında da 176'ya yükselmişti. Fransa'da 1873-1896 döneminde gerçek ücretler yaklaşık yüzde 25 oranında arttı.³³

Dünya kapitalizminin birinci küresel krizi sırasında özellikle tarım ürünü fiyatlarında meydana gelen düşüş ve kârlarda yaşanan azalma, sermayenin daha yüksek kâr peşinde emperyalist politikalara yönelmesinde etkili oldu.

Kapitalizmin 1857-1858'deki ve 1866'daki krizlerinden sonra 1873-1896 dönemindeki birinci küresel krizin ardından 1890'ların ortalarından Birinci Dünya Savaşı'na kadarki yıllar, emperyalist ülkelerin burjuvazileri için "güzel dönem" veya "altın günler" idi.³⁴ İşçi sınıfları da bu gelişmeden payını aldı.

30 Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.193-201.

31 Webb, S. - Webb, B., *The History of Trade Unionism*, New York, 1965, s.201-202, 328; Pelling, H., *A History of British Trade Unionism*, 4th Edition, Penguin Books, London, 1988., s.46.

32 Beaud, M., *A History of Capitalism*, MR Press, 2001, s.138.

33 Beaud, M., a.g.k., 2001, s.139.

34 Hobsbawm, E., *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989, s.46, 185.

	Fransa	Almanya	İngiltere	ABD
1860	68	67	53	68
1861	66	66	54	67
1862	69	66	55	61
1863	72	69	53	52
1864	72	71	56	44
1865	74	71	60	47
1866	71	72	61	51
1867	68	64	61	55
1868	69	67	61	56
1869	75	75	62	60
1870	71	76	64	62
1871	66	74	65	65
1872	72	77	64	66
1873	71	84	67	68
1874	74	80	71	68
1875	79	85	73	69
1876	76	81	72	70
1877	78	77	72	68
1878	78	82	75	70
1879	80	81	77	71
1880	80	77	73	72
1881	81	79	75	73
1882	83	85	75	76
1883	84	85	77	81
1884	86	87	81	85
1885	89	87	87	82
1886	92	87	87	85
1887	93	94	90	88
1888	95	93	91	90
1889	95	89	92	97
1890	95	93	96	100
1891	96	91	96	100
1892	94	92	95	101
1893	101	98	96	97
1894	99	97	101	93
1895	100	98	103	99
1896	103	103	103	100

Aşağıdaki çizelgede, Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD'de 1860-1896 döneminde gerçek ücretlerin gelişmesini gösteren endeks sunulmaktadır. Her ülkede 1890-1899 dönemindeki ücret ortalaması 100 olarak alınmıştır.

Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Gerçek Ücretlerin Gelişimi³⁵

(1890-1899 dönemi ortalaması=100)

1890-1899 dönemindeki ortalama gerçek ücretler 100 kabul edilirse, Fransa'da gerçek ücretlerin düzeyi 1860 yılında 68 iken 1913 yılında 107'ye yükseldi. Almanya'da aynı dönemdeki artış 67'den 123'e oldu. İngiltere'de ise bu dönemde gerçek ücretler hemen hemen iki katına çıktı.

Bu yıllarda Almanya, İngiltere ve ABD'de gerçek ücretlerin gelişimine ilişkin diğer bir çalışma da 1871-1896 döneminde ücretlerin Almanya ve İngiltere'de toplam yaklaşık yüzde 35, ABD'de ise toplam yüzde 72 oranında arttığı sonucuna varmaktadır.³⁶

Almanya'da gerçek ücretlerin gelişmesine ilişkin bir başka çalışmada 1871-1913 döneminde daha büyük oranlarda bir artış görülmektedir. 1895 yılındaki gerçek ücret düzeyi 100 olarak kabul edilirse, 1871 yılında gerçek ücretler 66 düzeyindeydi. Bu rakam 1875 yılında 87'ye yükseldi, 1880 yılında 79'a geriledi, 1885 yılında 88'e, 1890 yılında 96'ya, 1895 yılında 100'e, 1900 yılında 111'e, 1905 yılında 114'de, 1910 yılında 119'a ve 1913 yılında da 125'e yükseldi.³⁷

Gerçek ücretlerdeki bu artışta üretkenlikte ve toplam üretimde sağlanan artışın da rolü oldu. Ancak bu dönemde yaratılan değerlerin gerçekleştirilmesi ve tekel kârlarının elde edilmesinde (artan üretimin satılabilmesinde) sömürgelerin belirleyici rolü vardı.

35 Brown, E.H.P.-Browne, M.H., *A Century of Pay, The Course of Pay and Production in France, Germany Sweden, the United Kingdom, and the United States of America, 1860-1960*, Macmillan, New York, 1968; Fransa, s.432-433; Almanya, s.436-437; İngiltere, s.444-445; ABD, s.448-449.

36 Bry, G., *Wages in Germany 1871-1945*, Princeton University Press, Princeton, 1960, s.466-467. Almanya, kazançlar (earnings); İngiltere, ücretler (rates); ABD, kazançlar (earnings).

37 Desai, A.V., *Real Wages in Germany 1871-1913*, Oxford University Press, London, 1968, s.36.

İşçi sınıfına sosyal güvenlik

Bu yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerde ayrıca yaşamın ve çalışma yaşamının olası risklerine karşı sosyal güvenlik sistemleri oluşturuldu.

Dünyada işverenlerin de prim ödeyerek katkıda bulunduğu ilk sağlık-hastalık sigortası 1883 yılında Bismarck'ın girişimleri sonucunda Almanya'da kuruldu. İşçiler için ilk kaza sigortası ise Almanya'da 1884 yılında kabul edildi. İlgili yasanın Parlamento'da kabulü sırasında sosyal demokratlar, aleyhte oy kullandı. 1889 yılında ise, yine sosyal demokratların karşı çıkmasına karşın, sakatlık ve yaşlılık aylığı ödenmesini sağlayan sigorta programları kabul edildi. Diğer bir deyişle, sosyal güvenlik alanındaki bu önemli kazanımlar, Alman işçi sınıfının hiçbir eylemli kitle mücadelesi olmaksızın, sosyal demokratların seçim başarısının Alman devletinde yarattığı korku nedeniyle elde edildi ve gelişen ve sömürgeler elde etmeye başlayan Alman ekonomisinin sağladığı olanaklarla finanse edildi.

Bismarck, Alman Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, "eğer Sosyal Demokrasi olmasaydı ve birçok kişi ondan korkmasaydı, Sosyal Reform alanında bugüne kadar gerçekleştirdiğimiz mutedil ilerleme bile ortaya çıkmazdı," diyordu.³⁸

Bir süre sonra Alman sosyal demokratları emperyalist döneme uyum sağlayıp emperyalist sömürünün ürünlerinden yararlanmayı kabullenince, sosyal demokratlar konusunda duyulan bu korku da sona erdi.

İşçiler için yaşlılık sigortası Almanya'da 1889, Belçika'da 1900, İngiltere'de 1908, Fransa'da 1910 ve İsveç'te 1913 yılında kuruldu. Malullük sigortası Almanya'da 1889, Fransa'da 1910, İngiltere'de 1911 ve İsveç'te 1913 yılında getirildi. Hastalık sigortası Almanya'da 1883, İsveç'te 1891, Belçika'da 1894, İngiltere'de 1911 yılında kuruldu. İş kazası

sigortası Almanya'da 1884, İngiltere'de 1897, Fransa'da ve İtalya'da 1898, İsveç'te 1901 ve Belçika'da 1903 yılında kabul edildi. İşsizlik sigortası 1905 yılında Fransa'da ve 1911 yılında İngiltere'de kuruldu.

Sendikal ve demokratik hak ve özgürlükler

Emperyalist sömürüyle birlikte emperyalist ülkelerde burjuva demokrasisi de gelişti. "1880 ve 1914 yılları arasında hâkim sınıflar, tüm korkularına karşın, parlamenter demokrasinin kapitalist rejimlerin siyasal ve ekonomik istikrarıyla oldukça uyumlu olduğunu kanıtladığını keşfettiler."³⁹

Avrupa ülkelerinde erkekler için genel oy hakkının yaygınlaşması özellikle 1870 yılından sonra gerçekleşti. 1870'li yıllarda, en azından kuramsal olarak erkekler için genel oy hakkı Fransa'da, Almanya'da, İsveç'te ve Danimarka'da bulunuyordu. İngiltere'de 1867 ve 1883 yıllarındaki reform yasaları, 20 yaşın üzerindeki erkekler içinde seçmenlerin oranını yüzde 8'den yüzde 29'a yükseltti. İngiltere'de 1867 yılında kabul edilen Reform Yasası işçi sınıfının seçmen olarak gücünü önemli ölçüde artırdı. "1867 tarihli İngiliz Reform Yasasının seçmenlik gücünü gerçekten işçi sınıfı seçmenlerinin ellerine verdiği inanıyordu."⁴⁰ Hâlbuki 1832 yılında yapılan seçim reformu, seçmen sayısını 500 binden 813 bine yükseltmiş ve ağırlıklı olarak da tüccarlara ve sanayicilere yaramıştı.⁴¹

Almanya'da bu dönemde sendikaların kurulmasına ilişkin ilk hukukî düzenlemeler 1861 yılından itibaren yapıldı. Bu alandaki son tüzel kısıtlamalar da 1869 yılında kaldırıldı. 1860'lı yıllardan itibaren, Almanya'da işçi örgütleri kurulmaya ve yaygınlaşmaya başladı. Ferdinand Lassalle'ın girişimleri sonucunda 23 Mayıs 1863 tarihinde Genel Alman İşçileri Birliği (ADAV: Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein) kuruldu ve bu örgütün başkanlığına

38 Aktaran, Russell, B., *German Social Democracy*, George Allen and Unwin Ltd., London, (1.baskı, 1896), 1965, s.135.

39 Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.110.

40 Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.71.

41 Beaud, M., a.g.k., 2001, s.104.

Lassalle getirildi.⁴² Örgütün öncelikli amacı, genel, eşit ve doğrudan oy hakkına dayalı bir seçim sistemi sağlamaktı. Lassalle, demokrasi mücadelesi ile “ulusal özgürlük” mücadelesini birlikte götürmeyi savunuyordu. “Uluslararası özgürlük” ile kastedilen ise Alman ulusunun bütünleşmesiydi, Alman prenslikleri arasında 1833/34 yıllarında kurulan gümrük birliğinden Almanya’ya geçişi.

Almanya bu yıllarda merkezî bir devlet oluşturamamıştı; aralarında yakın ekonomik ilişkiler bulunan prenslikler vardı. Almanya, ancak 1870-71 Fransız-Alman Savaşı sonrasında, 1871 yılında kuruldu.

Bu yıllarda Almanya’nın sömürgeleri yoktu.

Almanya’nın kısa bir süre içinde dünyanın üçüncü büyük sömürgeci gücü olması, Alman devletine ve burjuvazisine ülkeye kaynak aktarımı konusunda yeterli rahatlığı sağladıkça, Almanya demokratikleşme doğrultusunda önemli adımlar attı. 1878 yılından beri uygulanan baskı yasası 1880’li yılların ortalarından itibaren giderek daha yumuşak bir biçimde uygulandı. Sendikalar yeniden kurulmaya başladı. 1886 yılından başlayarak grevler ortaya çıktı ve 1888-90 döneminde yoğunlaştı. Grevlerin amacı, sömürgecilik ve ekonomik büyüme sayesinde yaratılan ek kaynaktan pay almaktı. Grevler ücretlerin artırılmasını, çalışma sürelerinin azaltılmasını ve çalışma koşullarının düzeltilmesini amaçlıyordu. Yasak yasasının kaldırılması veya benzeri siyasal talepler ön planda değildi. Uygulaması bir süreç içinde gevşeyen 1878 Yasası nihayet 1890 yılında yürürlükten kaldırıldı.⁴³ Alman Sosyal Demokrat Partisi ve Alman sendikaları yeniden yasal olarak çalışma olanağına kavuştu. Emperyalist sömürü yoluyla sömürgelerde el konan ek kaynak sayesinde, bir süreç içinde

sağlanan demokratikleşme sonrasında, 1890 yılı Kasım ayında Alman işçi sınıfının ilk merkezî sendikal örgütü olan Alman Sendikaları Genel Komisyonu kuruldu.

Alman işçi sınıfı bu munis, kurallara uyan, teslimiyetçi ve işbirlikçi tavrının ödülünü aldı. Sömürgelerin yağmalanması sayesinde sağlanan kaynaklarla Almanya’da 1890 sonrasında itibaren büyük bir ekonomik gelişme sağlandı. Bu ekonomik gelişme, işçi sınıfının sendikalaşma hakkına, çalışma koşullarına ve yaşam düzeylerine de yansdı. Bu dönemde kabul edilen yasalarla işçilerin yaşama ve çalışma koşulları geliştirildi.⁴⁴

Marx ise, Gotha Programının Eleştirisi çalışmasında, daha 1875 yılında Alman sosyalistlerini, bu programda “Alman işçi sınıfının uluslararası rolü konusunda tek bir sözcük bulunmaması” nedeniyle de eleştiriyordu.

İngiltere’de emperyalizm öncesi dönemde işverenler sendikalara karşı olumsuz bir tavır içindeydi. Örneğin, 1860’larda sendikalar hâlâ yarı-yasal örgütlenmelerdi. Yürürlükteki Efendi ve Hizmetkâr Yasası, işçilerin sözleşmelerini bozarak işten ayrılmasını suç kabul ediyordu ve bu hüküm grevcilere karşı sık sık kullanılıyordu.⁴⁵ Ancak 1867-1875 dönemindeki mevzuatla birlikte sendikalara karşı bu hava değişmeye başladı “Sendikacılığın resmen tanınmasıyla ve 1870’lerde Büyük Bunalmın gelişmesiyle, bilinçli ve kasıtlı sınıf işbirliği açığa çıktı.”⁴⁶

Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte İngiliz sendikalarının üye sayısında büyük artışlar gerçekleşti. 1870’li yılların ortalarında sendika üyelerinin sayısı yaklaşık yarım milyonken, bu sayı 1914 yılında 4 milyonun üzerine çıkmıştı; İngiliz sermayesinin İngiltere dışında yaptığı yatırımların yüksek gelirleri ekonomiye büyük canlılık getirmişti.⁴⁷

42 Schuster, D., *The German Trade Union Movement*, DGB, Göttingen, 1985, s.14.

43 Schuster, D., a.g.k., 2000 ve Herbig, R., *Notizen aus der Sozial-, Wirtschafts- und Gewerkschafts-geschichte vom 14. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, DGB, Dusseldorf, 1976.

44 Bu yıllarda mevzuatta yapılan düzenlemeler konusunda bkz. Grebing, H., *The History of the German Labour Movement, A Survey*, Oswald Wolff, London, 1969., s.64.

45 Hinton, J., *Labour and Socialism, A History of the British Labour Movement, 1867-1974*, Wheatsheaf Books, Sussex, 1986., s.13.

46 Hobsbawm, E.J., *Labouring Men, Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1964, s. 320.

47 Hinton, J., *Labour and Socialism, A History of the British Labour Movement, 1867-1974*, Wheatsheaf Books, Sussex, 1986, s.24, 25.

1880’li yıllara kadar İngiliz sendikaları ağırlıkla işçi aristokratlarının örgütlenmesiydi. Ancak, buna rağmen, sendikalar önemli zorluklarla karşılaşyordu. Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte bu ilişkide önemli farklılıklar yaşandı.

“1867 ve 1875 yılları arasında sendikalar gerçekte yasal bir statü kazanmış ve o denli ileri ayrıcalıklar elde etmişti ki, militan işverenler, muhafazakâr hükümetler ve yargıçlar bunları 1980’li yıllara kadar azaltmada veya ortadan kaldırmada başarılı olamadı. İşçi örgütleri yalnızca mevcut ve kabul edilmiş değildi, özellikle de iş yerlerinde güçlüydü.”⁴⁸

1860’lı yıllarda Fransa’da III. Napolyon, 1864 yılında grevlerin yasallaşmasına olanak sağlayarak ve bazı başka girişimlerle, güçlenmekte olan işçi hareketini “ehlileştirmek” için ciddi çaba harcadı.⁴⁹

Enternasyonalizm yerine milliyetçilik

Kapitalizmin gelişme süreci hem işçi sınıfını yarattı, hem de çağdaş anlamda ulusların oluşumunu sağladı. Bu iki olgu işçilerin hem sınıf kimliğini, hem de ulusal kimliğini güçlendirdi. Sermayedar sınıf, işçilerin ulusal aidiyetini veya kimliğini vurgulayarak, sınıf kimliğini geriletmeye çalıştı. Almanya ve İtalya’da ulusal birlik 19. yüzyılın ikinci yarısında tamamlanabildi. Ulusun oluşum süreci, bu kimliğin birçok kişide hâkim duruma geçmesine yol açtı. “Enternasyonalizm”, söylem düzeyinde bile ortadan kalktı; emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kendi sermayedarlarının ve devletlerinin safında yerlerini aldı.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçilerin 19. yüzyıl ortalarında uluslararası işbirliği ve dayanışmayla elde etmeye çalıştıkları ekonomik, demokratik ve siyasal haklar, sömürgecilik ve arkasından emperyalist sömürü sayesinde, kapitalist düzen içinde sağlandı. Marx’ın beklentisi, işçilerin uluslararası işbirliği ve

dayanışma ihtiyacının onları enternasyonalizme götürmesiydi. Bu taleplerin kapitalist düzen içinde karşılanması, işçileri, uluslararası işbirliği ve dayanışma yerine, kendi burjuvazi ve devletleriyle birlikte davranarak sömürge halklarına ve diğer sömürgeci devletlere düşmanlığa götürdü. Enternasyonalizm eğiliminin yerini milliyetçilik ve hatta şovenizm aldı. Kapitalizmin 19. yüzyılın ortalarındaki mezar kazıcıları, kapitalizmin, sömürgeciliğin ve ardından emperyalizmin payandalarına dönüştü.

Bernard Semmel 1914 yılında gelinen noktayı şöyle özetlemektedir:

“İngiltere’de, 1914 yılına gelindiğinde, işçi sınıfları göreceli olarak refah içindeydi ve Liberal Parti ile yakın işbirliği içinde geçen yıllardan sonra, yalnızca sendikal güvenceyi sağlamakla kalmayan, fakat aynı zamanda ulusal sigorta ve yaşlılık aylığı sağlayan yasalarla oldukça iyi bir biçimde korunmuştu. Bu yolla İngiliz işçi sınıfları ‘millileştirilmiş’, devletteki ‘payları’ verilmişti; aynen Alman işçi sınıfının Bismarckçı sosyal reformun yasalaşmasını izleyen on yıllar içinde millileştirilmiş olması ve İtalyan işçi sınıfının savaş öncesindeki Giottian programıyla ulusa ‘katılması’ gibi. 1914 yılında savaş gelip çıktığında, tüm Avrupa uluslarının ‘proletaryaları’ inandırılmıştı ki, kaybeden ulusların işçi sınıfları galiplerinkinden çok daha fazla acı çekecektir. Bunun sonucunda duygusal sosyalist enternasyonalizmini kenara ittiler ve vatansever oldular.”⁵⁰

“Yarım yüzyıl önce sosyal emperyalistlerin ana amacının, örgütlü emeği sınıf savaşından ve uluslararası proletarya dayanışmasından ‘ulusal’ çıkarlara çevirebilmek olduğu ölçüde, başarılı olmuş oldukları söylenebilir.”⁵¹

Soruna bu çerçevede bakıldığında akla gelen bir soru, gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikaların meşrulaşması ve sisteme kabul edilmesi

48 Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.121.

49 Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.101. 50 Semmel, B., *Imperialism and Social Reform, English Social-Imperial Thought, 1895-1914*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1960, s.234.

51 Semmel, B., a.g.k., 1960, s.257.

(girmesi) sürecinin emperyalizme geçiş sürecine denk düşmesinin, sömürgeler konusunda (açık veya zımni) bir anlaşmaya dayanıp dayanmadığıdır. E. Hobsbawm gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikaların meşrulaşmasının zamanlamasını şöyle anlatıyor:

“Avrupa ülkelerinin çoğunda, işçi hareketine hoşgörülü davranma ve ona karşı hareket etmek yerine onunla birlikte hareket etme kararı, on dokuzuncu yüzyılın sona ermesinden önce verilmedi. Fransa’da bu durum, Komün sonrası histerinin sona ermesinin ardından 1880’lerde; Almanya’da Bismarck’tan sonra sosyalizm karşıtı yasaların kaldırılmasıyla; İtalya’da Crispi baskısının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra gerçekleşti. Ancak İngiltere’de, sendikacılığın resmen kabulü ve seçmenliğin kitleselleşmesi 1860’ların ortalarında oldu.”⁵²

Özetle; emperyalist ülkelerin burjuvazileri, kapitalizmin özellikle 1780’lerdeki sanayi devrimi sonrasında işçi sınıfları için yarattığı cehennemden kurtulmak için düzen açısından belirli bir tehdit oluşturma ve işçi sınıflarının uluslararası işbirliği ve dayanışmasından işçi sınıfı enternasyonalizmine yönelebile potansiyeli taşıyan işçi sınıflarını, daha 19. yüzyıl bitmeden ağırlıklı olarak sömürgecilikten ve emperyalist yağma ve sömürüden sağlanan kaynaklarla evcilleştirmeyi ve emperyalist amaçlar için kullanmayı başardı. Kapitalizmin mezar kazıcıları, burjuvazinin uyguladığı politikalar ve emperyalist sömürüyle sağlanan kaynaklar sayesinde, kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına dönüştürüldü. İşçi sınıfı enternasyonalizmi, emperyalizmin dünya çapında alacağı yenilgi sonrasına ertelendi.

Sonuç

Marx, insanlığın gelişim sürecini incelediğinde, kapitalizmin güçlü bir biçimde ortaya çıkardığı işçi sınıfının, kapitalizmin yarattığı sorunlarla mücadele ettiğinde, yalnız kendisini değil, tüm insanlığı baskı ve sömürüden kurtaracak bir düzene yöneleceğini düşünüyordu. Kapitalizmin dünya ölçeğinde faaliyet

gösterdiği ve çeşitli ülkelerde eski düzeni savunan hâkim sınıfların yakın bir işbirliği içinde olduğu koşullarda, işçi sınıflarının hem günlük sorunlarının bir ölçüde çözümü, hem de insanlığı sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya taşıyabilmesi, ancak çeşitli ülkelerdeki mücadelelerin uluslararası devrimci bir partinin önderliğinde birbiriyle uyumlu bir biçimde sürdürülmesiyle mümkündür.

1848-1849 devrimlerinin yenilgisinden sonra 1864 yılında Uluslararası İşçiler Derneği’nin kuruluşu ve ardından 1866 ekonomik krizinin yol açtığı grev dalgası, Marx’ı yeniden aktif politikaya çekti. Marx, kapitalizmin ekonomik hareketinin refah evresinde işçilerin kapitalist düzenin sınırları içinde uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışma amacıyla kurdukları bir örgütü, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinde enternasyonalist devrimci bir partiye dönüştürmeye çalıştı. Ancak bu dönemde kapitalizm yeni bir büyüme ve refah evresine girerek, işçilerin taleplerinin önemli bölümünü, devrime gerek bırakmadan (sömürgelerden aktarılan kaynakları kullanarak) karşıladı. Kapitalizmin mezar kazıcıları kapitalizmin payandalarına dönüştürüldü. Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya isteyenlerin enternasyonalizmi sürerken, işçi sınıfı enternasyonalizmi, emperyalizmin çökertilmesine, emperyalist sömürü sayesinde gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarına kaynak aktarılabilmesinin sona erdirilmesine kadar ertelendi.

Diğer taraftan, enternasyonalist devrimci bir parti yaratmaya çalışan Marx, Birinci Enternasyonal’in programını buna uygun hale getirdikçe, tasfiyeler ve ayrılımlar oldu. Paris Komünü sonrasında yeni ayaklanmalar korkusuyla Avrupa’da yaşanan yaygın baskı da Birinci Enternasyonal’in bitirilişine katkıda bulundu.

Marx’ın enternasyonalizm doğrultusundaki fiili siyasî mücadelesi Birinci Enternasyonal’in Genel Merkezi’nin New York’a taşınmasının ardından Avrupa’daki son kongresi olan 1873 Cenevre Kongresi’nde, sona erdi.

52 Hobsbawm, E., “Trends in the British Labour Movement,” a.g.k., 1964, s.336.